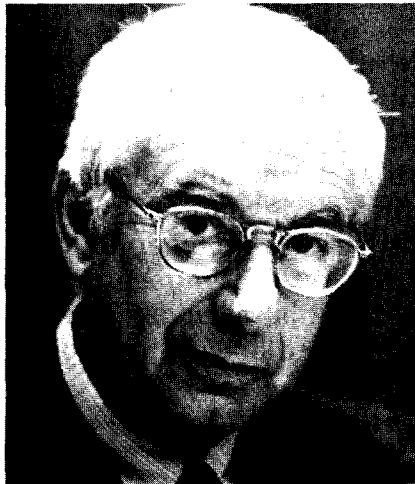

De wetten van de politiek

Volgens de Eerste Hoofdwet van de Democratie zal het na de verkiezingen beter gaan in Nederland. Want alle partijen stellen iets aantrekkelijks in het vooruitzicht. Niemand belooft zweet en tranen, of een revolutie, of zelfs maar een verminderde consumptie. Zelfs Groen Links doet dat niet, want daar betekent de soberheid die het milieu moet redden toch nog een of twee procent groei, tegenover de twee-en-eenhalf procent van de concurrentie. En omgekeerd hebben we ook geen enkele partij die een ongewijzigd beleid voorstaat. De VVD, meer dan welke partij ook verknocht aan de voortzetting van hetgeen we gewend waren, weet nog wel een 'beleidsintensivering' te verzinnen, al was het maar om de criminaliteit eens flink de kop in te drukken.

Maar naast deze hoofdwet is, zoals vaak, een aantal andere hoofd-, bij- en nevenwetten van kracht, waardoor de zaak behoorlijk gecompliceerd wordt. Hier is dat vooral de Eerste Hoofdwet van de Economie: meer van het één betekent minder van het andere. In het geheime jargon leidt dit tot esoterische exercities met de marginale transformatievoet, maar in de meer populaire vertogen horen we dat "aan alles een prijskaartje hangt". Het nieuwe van deze oude waarheid is dat iedereen er gaandeweg van doordrongen lijkt. De partijen presenteren hun verlangens in de vorm van lijstjes met extra uitgaven, die vervolgens door het Centraal Planbureau netjes op een rij worden gezet. Men raadplege Werkdocument no. 30 van juli 1989, waaruit blijkt dat PvdA, D66, CDA en VVD allemaal wat extra's in de zin hebben, zij het in verschillende mate: van f 21 mrd. tot f 10 mrd. Erg ingrijpend is dat overigens niet. Het moet wel anders in Nederland, maar toch niet zo vreselijk veel anders, en het mag niet te duur worden. Er komen getallen aan te pas, en over getallen valt te praten, ook al is men het niet eens.

Want dat is de volgende wet die zich opdringt: de Nevenwet van de Conflicterende Doelstellingen, en opnieuw geldt dat iedereen er wel een beetje weet van heeft. De meeste doelstellingen worden door de meeste politici onderschreven. Meer werk, meer geld voor publieke voorzieningen, lagere belastingen, een lager begrotingstekort, een schoner milieu vooral – allemaal akkoord, maar zulke doelstellingen zitten elkaar in de weg. Deze wet, en niet zozeer een samenbalancing van rechtse of linkse tegenstrevers, verhindert een spectaculaire beleidswijziging. Niemand heeft trek in ferme belastingverhogingen of in een versneld oplopende staatsschuld. Wel zijn de intensiteiten waarmee de partijen hun behoeften nastreven verschillend, en ook de intensiteit van de afkeer (bij voorbeeld de

J. Pen

fiscale afkeer) verschilt. Maar dat blijft binnen de smalle marges van de politiek. Deze worden algemeen als een realiteit ervaren. Dat bevordert de kalmte in de politieke arena.

Maar dit wil niet zeggen dat alles stil staat. Integendeel, de Wet van de Slingerbeweging – dit is een bijwet van de vorige nevenwet – stelt in het licht dat de bezwaren van een regeling na enige tijd voelbaar worden, waarop corrigerende actie wordt ondernomen en we met elkaar het oude uitgangspunt opzoeken. De tweeverdieners, zo had men een tijd geleden bedacht, behoorden zwaarder belast te worden. Deze drukverzwaring werd in enkele volgende jaren weer ongedaan gemaakt. Zo wisselen ook centralisatie en decentralisatie elkaar af. Er is wel beweging, maar in allerlei richtingen tegelijk. De uiteindelijke resultante is vaak een kwestie van toeval.

Daar komt nog iets bij. Er is een nieuwe nevenwet opgedoken, die van de Betrekkelijke Effectiviteit van Overheidsmaatregelen. Een kwart eeuw geleden dachten we dat het afkondigen van geboden en verboden betekende dat de geboden en verboden handelingen zich voegden naar de regels. Dit wordt tegenwoordig sterk in twijfel getrokken. Het niet-betalen van belastingen, het overschrijden van de maximumsnelheid voor auto's, dat alles loopt in de gaten. Ieder weet dat de overheid haar burgers het ongestoorde bezit van fiets en autoradio niet kan garanderen, en dat dioxine en ander chemisch ongerief over de mensen worden uitgestort, hoewel dat helemaal niet mag. Onmacht kenmerkt Big Brother meer dan almacht, en die onmacht vertoont de overheid ook als zij goede bedoelingen wil realiseren: ontspoorde jeugd in de rails terug brengen, hulpeloze gehandicapten verzorgen, asielzoekers toelaten – het lukt allemaal maar matig. Zelfs de sanering van de overheidsuitgaven blijkt bij nadere in-

spectie meer een kwestie van meevalers en retorica dan van een effectief beleid. Zo'n overheid moet niet te veel beloven. Dat besef is de nieuwe bescheidenheid in de politiek.

Wil dit nu zeggen dat we het allemaal eens zijn over politieke zaken? Nee natuurlijk. In de eerste plaats niet omdat de verschillende doelstellingen met verschillende intensiteit worden nagestreefd, in de tweede plaats omdat er wel degelijk momenten zijn waarop de een rechtsaf wil en de ander linksaf. Soms gaat het teken van het gewenste beleid verschillen. De een wil de inkomensverschillen groter maken en de ander wil ze kleiner maken. De een wil de arbeidstijd verkorten, de ander wil liefst het omgekeerde. De een wil krimp afdwingen in hele stukken van de vervuulende productie en de ander wil dat niet en zoekt het meer in 'slimme' innovatie. Bij de euthanasie is het zonneklaar dat de wegen zich scheiden. Toegegeven, dat is geen economische kwestie. Maar juist op het grensgebied van economische en niet-economische doelstellingen valt veel te twisten, en dan is speciaal de vrijheid in het geding – in hoeverre mag de overheid de burgers krasse beperkingen opleggen, bij voorbeeld ter wille van het milieu? Daarover denken en voelen we verschillend.

Er is echter nog een laag-bij-de-grondse reden waarom het nieuwe relativisme en de nieuwe bescheidenheid geen consensus teweeg zullen brengen. Dat komt door de Tweede Hoofdwet van de Democratie. Die zegt dat de mensen in politieke clubjes zullen samenklonteren terwijl die clubjes elkaar afstoten. Dat gebeurt op grond van de nestgeur, het geloof, de ideologie, het taalgebruik, de geschiedenis en – inderdaad! – ook nog wel eens op grond van het economische belang, waar de marxisten en de *public choice*-school zoveel werk van maken. En vergeet ook het generatieconflict niet! Drieëntwintig jaar geleden verklaarden enkele jongelui dat het oude bestel ziek was en moe. Het bestel is nog hetzelfde, de jongelui zijn een generatie ouder, maar zo blijft de pluriformiteit in beweging met nieuwe afsplitsingen en nieuwe samenvoegingen, en daardoor valt er nog wat te kiezen in Nederland.

Die keuze maakt, volgens mij, wel degelijk verschil. In weerwil van de betrekkelijke effectiviteit van de overheidsmaatregelen kan een consequent en consistent volgehouden beleid de samenleving merkbaar beïnvloeden. De marges mogen smal zijn, maar als we ze goed gebruiken levert dat wel degelijk een iets betere samenleving op. Dan is die eerste hoofdwet van de democratie niet alleen maar een tautologisch grapje.

J. Pen